

گفت‌وگو با علیرضا رئیس‌ان در حواشی یک پرسش؛ آیا فیلم فارسی در حال احیاست؟

غلبه سینمای حاشیه‌ای به سینمای اجتماعی ایران

علیرضا رئیس‌ان در جشنواره فیلم فجر ۱۳۹۸

شرق: علیرضا رئیس‌ان عموماً در تمام سال‌های حضورش در سینما تلاش کرده تا دغدغه‌هایش را به تصویر بکشد و نگران فاصله طولانی که بین ساخته‌های سینمایی‌اش ایجاد می‌شود، نیست. در عین حال چهره‌ای است که نظراتش را شفاف و بی‌برده درباره مسائل کلان سینما مطرح می‌کند و به دنبال راه‌حلی برای برون‌رفت از بحران‌هایی است که سینما را تهدید می‌کند. گفت‌وگوی پیش‌رو درباره حواشی اخبار انتخابات خانه سینما و موضوعات فرهنگی است که بسیاری از سینماگران در هفته‌های اخیر به آن واکنش نشان دادند و علیرضا رئیس‌ان از زاویه دیگری به آن نگاه می‌کند.

در سال‌های اخیر سکوت برخی از فیلم‌سازان سؤال‌برانگیز شده، ازجمله شما که چهار سال از آخرین فیلمی که ساختید گذشته و کمتر درباره فعالیت سینمایی‌تان خبری به گوش می‌رسد و البته سکوت‌تان که اساساً هیچ‌گاه در سینما منفعل نبودید نیز جای پرسش است. دلیلش چیست؟

اصولاً فاصله بین فیلم‌های سینمایی من، بیش از پنج سال است. این فاصله بین ساخت فیلم‌ها برای من امری طبیعی است. در نشست خبری «مردی بدون سایه» در جشنواره فیلم فجر هم گفت‌م که ظاهراً برنامه‌ای در شرف انجام است و چند سالی شروع شده و فکر می‌کنم یک دهه از آن گذشته است. طرحی که به زعم من منجر شد تا سینمای ایران از موضوعات اجتماعی و سینمایی هنری فاصله بگیرد و بیشتر به سمت ساخت فیلم‌های سفارشی و سینمای عامه‌پسند حرکت کند. جایی که دو سر طیف سینمایی هستند و فیلم‌سازان حرفه‌ای کمتر در این بین دیده می‌شوند. به نظرم امروز دیگر نشانه‌های این حرکت هم در بحث سینمای داخل، ایران، مدیریت دولتی و فیلم‌هایی که حتی به خارج از کشور می‌روند، آشکار شده است. سینمای جشنواره‌ای هیچ تأثیری بر سینمای داخل ندارد. در سینمای داخل هم همه چیز عیان است؛ ساخت فیلم‌های عامه‌پسند کم‌دی متداول شده. حتی فیلم‌سازانی را می‌بینید که سه فیلم پرفروش در یک سال برای آنهاست! اصلاً چطور فرصت می‌کنند این فیلم‌ها را بسازند. ارکان کنند و بعد رکورد فروش را به خودش‌ان اختصاص دهند؟ از سوی دیگر فیلم‌های سفارشی که عموماً فیلم‌های ضعیفی هستند و با استانداردهای کاملاً ناقص به لحاظ سینمایی و هنری ساخته می‌شوند. به نظرم آن چیزی که نقطه اتکای سینمای داخل کشور با مخاطبان متوسط و رو به بالا، تحصیل‌کرده، قشر جوان و دانشجویان بود، کاملاً از بین رفته است.

● از این صحبت کردید که فیلم‌هایی که به جشنواره‌های خارجی برده یاد می‌کنند، عمدتاً ارتباطی با سینمای داخل ندارند. فیلم‌هایی که اکثراً عنوان سینمای اجتماعی دارند، نماینده سینمای ایران در معافل سینمای دنیا هستند. به عنوان سینماگری که نگاه واقع‌بینانه‌ای به طرح موضوعات اجتماعی دارید، تلقی شما از سینمای اجتماعی سال‌های اخیر ایران چیست؟

غلبه یک جور سینمای قشر حاشیه‌ای در سینمای ایران کاملاً مشهود است، حتی در فیلم‌هایی که به ظاهر در جشنواره فجر حمایت می‌شوند و موفقیت‌هایی به دست می‌آورند. در سریال‌های نمایش خانگی هم این رویکرد را می‌بینید. جایگاه سینمای اجتماعی ایران کاملاً تقلیل پیدا کرده به سینمای آدم‌های حاشیه‌ای و روابط غیرمتعارف. نمی‌دانم این بازگشت به سینمای قبل از انقلاب چه دردی از سینمای ما درمان می‌کند یا چه پیشرفتی در زمینه هنری- فرهنگی ایجاد خواهد کرد؟ به هر حال این جابه‌جایی صورت گرفته و برای آن برنامه وجود داشته است. اتفاقی نیست

که از سر حادثه ایجاد شده باشد. در تمام این سال‌ها در آثارم نشان داده‌ام که اصلاً به ملسودرام اجتماعی علاقه‌مندم؛ فیلم‌هایی که کاملاً شکل هنری خودش را حفظ می‌کند و با قشر متوسط و تحصیل‌کرده ارتباط می‌گیرد. سینمای اجتماعی ما متأسفانه در حال حاضر فاقد چنین معناهایی است. در ارقام مخاطبان و فروش‌ها دست‌کم در شش ماه اخیر، آمار امیدوارکننده‌ای نسبت به سال ۹۸ و قبل از کرونا نمی‌بینم و مشخص است که این ایده ساخت فیلم‌های اجتماعی موفق نبوده است. من خیلی درک نمی‌کنم مدیران و برنامه‌ریزان با چه منطقی حذف سینمای اجتماعی را دنبال می‌کنند؟

● شما همیشه بی‌واسطه نقدهایی را نسبت به مدیریت صنفی و سینمایی کشور مطرح کردید. به گفته بسیاری از اهالی سینما، در سال‌های اخیر فاصله بین مدیران فرهنگی و سینماگران بیش از پیش عیان شده است. شرایط حال حاضر را چطور تحلیل می‌کنید؟ معتقدم مدیریت فعلی سینمایی در وزارت ارشاد بی‌کیفیت‌ترین مدیریت دو دهه گذشته است. البته گروه در سایه‌ای که در وزارتخانه حضور دارند، ایده‌پرداز می‌شاری می‌کنند و مدیریت تابع فرامین آنهاست. شاید به این دلیل که به صورت فدراتیو

نگاهی به برنامه‌های متمرکز برون‌د ساخت آثار نمایشی

تورقی دوباره

۲۶ سالی که از راه‌اندازی آن گذشته، کمتر گرفتار وسوسه جذب بیننده به هر قیمت و خارج شدن از مسیر رسالت خود در نگارش عمیق‌تر به موضوعات مختلف شده است. این ایده متفاوت البته به شبکه چهار محدود نمانده و همچون بسیاری از دیگر حوزه‌های رسانه و فعالیت‌های دیگر اجتماعی که برای ایده‌پرداز اولیه و شبکه حامی آن حق تألیف «کپی‌رایت» در نظر گرفته نمی‌شود، به دیگر شبکه‌ها تسری پیدا کرده که چندان خوشایند نیست.

اما اگر بخواهیم نگاه دقیق‌تری به فرمول ساخت این قبیل برنامه‌ها داشته باشیم، باید گفت تقریباً در تمام برنامه‌هایی که با چنین ماهیتی روی آنتن رفته‌اند، دو تا سه نفر از نفرات کلیدی تیم تولید برنامه شامل کارگردان، تهیه‌کننده و یکی دیگر از اعضای شاخص پشت صحنه (مدیر فیلم‌برداری، آهنگ‌ساز و…) روبه‌روی

مجموعه پنج گروه نمایشی مشغول اجرای آثار خود بودند که وضعیت اجتماعی کشور آنان را از اجرا برداشت. حالا این گروه‌ها بخشی از اجراهای خود را از دست داده‌اند و از سوی دیگر تغییر جدول اجراهای تئاتر شهر همواره کاری دشوار بوده است؛ بنابراین این پرسش وجود دارد که مدیریت این مجموعه برای جبران خسارت گروه‌هایی که اجرایشان متوقف شده، چه راهکاری می‌تواند داشته باشد. سیدمحمدجواد طاهری، مدیر تئاتر شهر، در پاسخ به این پرسش می‌گوید که برای تغییر جدول برنامه‌های این مجموعه قدرت مانور زیادی ندارد، اما تلاشش را به کار می‌گیرد که تا حد ممکن با گروه‌های نمایشی همکاری کند تا کمتر دچار زبان شوند.

او توضیح می‌دهد: متأسفانه برای تغییر جدول اجراها قدرت مانور زیادی نداریم؛ زیرا در صورت تغییرات زیاد، گروه‌هایی که اجراهای‌شان در ماه پایانی سال روی صحنه می‌رود، دچار مشکل خواهند شد. از سوی دیگر مجموعه تئاتر شهر میزبان جشنواره‌های نمایش عروسکی، صاحب‌دلان و فجر هم خواهد بود که همین موضوع

● علیرضا رئیس‌ان

باید مسیر قانونی شدنش را طی کند، مطرح است و امیدوارم این داستان زودتر طی شود تا خانه سینما هم از این بلاکلیفی خارج شود و قطعاً چنین اتفاقی رخ می‌دهد. امیدوارم فردی که از طرف وزیر ارشاد مسئول رسیدگی به امور خانه سینما شده است، با دقت و حسن‌نیت این موضوع را سریع‌تر پیش ببرد. وقت آن رسیده تا دوباره جریان صنفی به یک مدیریت جمعی و اشتراکی برگردد. به هر حال نقدهایی به عملکرد چهار، پنج سال اخیر خانه سینما وارد بوده و به نظرم

الان زمانی است که باید به این حواشی پایان داد و مشکلات عیدیه‌ای را که بر سر راه کارکردهای مربوط به دستگاه معیشتی، بیمه‌ای و… که بسیار مهم است، پیگیری کرد. باید به جریان‌های فرهنگی و هنری و گرفتاری‌های مهم و اساسی‌ای که سینمای ایران به آن دچار است، پرداخت. سینمای ما در حال حاضر چشم‌انداز مناسبی پیش‌رو ندارد و برای پیگیری مشکلات جدی سینما هم هیئت‌مدیره و هم صنوف باید به‌طور مستقل فعال باشند. به نظرم نیاز است هشدارهای جدی به مدیران بالاتر دولتی داد که با این شیوه مدیریت چیزی حاصل نخواهد شد.

● فکر می‌کنید فضای حال حاضر سینمای ایران به‌گونه‌ای هست که بیش از این فکر می‌کردید با گفت‌وگو می‌توان بسیاری از مشکلات را حل کرد؟

الان دیالوگ به‌هیچ‌وجه بین احاد فعال در فیلم‌سازی و مدیران برقرار نیست. این موضوع هم به دلیل چنددستگی که در مدیریت فرهنگی وجود دارد، حاصل شده است. به همین دلیل وزیر محترم ارشاد اصلاً شناخت درستی نسبت به امور هنری ندارد. به نظرم مشکلات فقط به سینما هم مربوط نیست، تئاتر، موسیقی و کتاب را هم شامل می‌شود و سینما به دلیل فراگیربودنش، در تابلوی بالایی این مجموعه دیده می‌شود. فکر می‌کنم مجموعه وزارت ارشاد در دیدگاهش دچار یک اشتباه تاریخی است. فکر می‌کنم برنامه‌ای وجود ندارد و فقط با شعار قصد دارند تا مسائل را پیش ببرند. بنابراین دیالوگی هم وجود ندارد. دست‌کم در یک سال گذشته غیر از چند روز اول که وزیر ارشاد با هنرمندان به‌صورت گروهی ملاقاتی داشتند و گفت‌وشنودی صورت گرفت و در ادامه به حضور اصناف سینمایی جلسه‌ای تشکیل شد، حداقل من که در جریان فعالیت صنفی هستم، به خاطر ندارم اتفاق دیگری رخ داده باشد. اگر ملاقات‌های شخصی و فردی اتفاق می‌افتد، نباید حمل بر این باشد که گفت‌وگو وجود دارد. به نظرم دیالوگ قطع است و این اصلاً مناسب یک فعالیت هنری و پیچیده مثل سینما نیست.

فکر می‌کنم زمان آن رسیده که هشدار بدهم وضعیت فرهنگی و هنری کشور را رو به یک شاخص پیشرفت نمی‌بینم. دلایل محدودی هم برای آن وجود دارد که مهم‌ترین آن عدم درک صحیح از موقعیت جهان حاضر، موقعیت ایران و هنرمندان در این محدوده است. این سه فاکتور باعث شده دوستان در شعارهای کاملاً کم‌محتوا خودش‌ان را اسپر کرده و فکر کنند با جوان‌گرایی در مدیریت سینما، تمام مشکلات را می‌توان حل کرد. طبیعی است که جوان‌ها باید در عرصه فیلم‌سازی حضور داشته باشند و بدرخشند. در این میان ممکن است برخی با حمایت‌های غیرطبیعی در این عرصه رشد کنند، اما این اتفاق ۱۰ تا یکی هم رخ بدهد، عدد قابل‌توجه‌ای نیست. بحث دیگر دیدگاه کلان مدیریتی در دولت فعلی است که نقدی جدی به آن وارد است و در وزارت ارشاد و زیرمجموعه آن، سازمان سینمایی و معاونت هنری و فرهنگی و… دیده می‌شود. امیدوارم این هشدار را آنهایی که مسائل فرهنگی و هنری را دنبال می‌کنند، جدی بگیرند. نتیجه ادامه‌دادن مسیر فعلی، بی‌کاری هنرمندان زیادی خواهد شد که در واقع

برای کل جامعه و فرهنگ کشورمان بسیار هزینه‌بر است. ادامه مسیر مدیریت فعلی در سینما شاید واکنش‌هایی را به دنبال داشته باشد و ممکن است حمل بر این شود که نوعی کنش سیاسی در حال رخ‌دادن است؛ در صورتی‌که این کاملاً اجتماعی و فرهنگی است و واقعا ارتباطی به مسائل سیاسی و جناح‌بندی‌ها ندارد. واکنش هنرمند ناگزیر مرتبط به مسائل اجتماع اطرافش است. موضوع ما انسان است و انسان بدون اجتماع که معنی ندارد. ما به این مسائل واکنش نشان می‌دهیم و بعد متأسفانه حمل بر تعاریف دیگری می‌شود و وزارت ارشاد و مدیرانش هم کاملاً خودش‌ان را کنار کشیدند و بعد می‌بینید فهرست ممنوع‌الکاری برای عده‌ای در نظر گرفته می‌شود و بعد دوباره حرفشان را پس می‌گیرند و البته پنهانی آن را اعمال می‌کنند. این رفتار شایسته نیست؛ آن هم در شرایطی که بهترین فیلم‌سازان قبل از انقلاب در بعد از انقلاب فعال بودند و نیروهای زیادی بعد از انقلاب اصلاً به شاخه‌های هنری این کشور اضافه شدند و آنها تجربیات، تحصیل و تخصص لازم را دارند، چرا باید حذف شوند؟ به این دلیل که گروهی فکر می‌کنند زمان پیاذه‌کردن شعارهای دیگری است. باید متوجه شوند فرهنگ ما درخت پرباری است که عده‌ای می‌خواهند میوه‌ها را چیده و سپس شاخه‌ها را خشک کنند!

● کنجکاو بدانم علیرضا رئیس‌ان بعد از گذشت چهار، پنج سال از آخرین فیلمی که ساخته و با توجه به اینکه شرایط بی‌رومونی و اجتماعی دمام در حال تغییر است، به چه سوزه‌ای برای ساخت فیلم بعدی فکر می‌کند؟

به‌صورت فردی اصلاً انگیزه‌ای برای فیلم‌سازی در این دوره ندارم. به عنوان اعتراض به شرایط سینمای ایران و شکل مدیریت آن ترجیح می‌دهم اسامیل تئاتر کار کنم و روی این موضوع متمرکز هستم. نمی‌توانم برای خودم تعطیلی فکری ایجاد کنم و مغزم را بندم و فکر کنم می‌خواهم مدتی فیلم نسازم تا شرایط بهتر شود. چنین کاری را مناسب نمی‌بینم و برای هیچ‌کدام از همکارانم همچنین چیزی را توصیه نمی‌کنم. چطور می‌شود یک مدیریت کلان در سطح دولت و وزارت و رئیس سازمان سینمایی کاملاً بی‌اعتنا باشند به اینکه چرا برخی از سینماگران به شرایط موجود معترض هستند؟ چه کار باید کرد و چرا کارهایی را نباید انجام داد؟ تکلیفم با خودم روشن است و بر سر این تصمیم خواهم ایستاد و اصلاً انگیزه‌ای برای فیلم‌سازی ندارم، ولی به این معنا نیست که کاملاً از مسائل و مشکلات مربوط به دغدغه‌های شخصی و حرفه هنری خودم فاصله بگیرم.

● ظاهراً برخلاف برخی همکارانتان، کار در حوزه شبکه نمایش خانگی برای شما جذاب نیست؟

اتفاق بسیاری از اهالی حرفه‌ای سینما درگیر ساخت سریال نیستند. شما می‌بینید که در یک محدوده چرخش بسته‌ایم. درست مثل تلویزیون همان مسیر را ادامه می‌دهیم. کارهای شبکه نمایش خانگی هم شباهت زیادی به هم دارد و مخاطب چندانی هم فعلاً در آن بخش وجود ندارد. مدتی است جلسات مشترکی بین تهیه‌کنندگان و مدیران پلتفرم‌ها برگزار می‌کنیم و امیدوارم در آنجا به یک نقاط تفاهم بهتر برسیم؛ چراکه این میزان از مخاطب برای شبکه نمایش خانگی، به اندازه جمعیت ۸۵ میلیون بسیار ناچیز است و این نشان می‌دهد که کارکرد شبکه نمایش خانگی دچار نقد جدی است و این مشکلات را باید حل کرد. امکان این وجود دارد که برای تهیه‌کنندگی در سینما یا نمایش خانگی اقداماتی انجام بدهم، اما فعلاً به سراغ کارگردانی نمی‌روم.

شهر که همچنان تعطیل هستند، توضیح می‌دهد: فعلاً چیزی اعلام نشده، ولی حدس‌مان این است که از اوایل هفته آتی اجراها آغاز شود، مگر اینکه شرایط خاصی رخ بدهد و ناچار بشویم برای رعایت حال تماشاگران و گروه‌های نمایشی، دوباره اجراها را تعطیل کنیم.

طاهری با اشاره به اینکه مهم‌ترین نکته تأمین امنیت تماشاگران است، تأکید می‌کند: همه تلاش ما این است که تماشاگران در آرامش به تماشای تئاتر بنشینند، اما در چند روز اخیر این شرایط فراهم نبود؛ بنابراین اگر اجرای نمایش‌ها ادامه پیدا می‌کرد، تماشاگر نمی‌توانست با فراغ بال نظاره‌گر آثار نمایشی باشد. از طرف دیگر گروه‌های نمایشی هم به دلیل شرایط خاص اینترنت، امکان اطلاع‌رسانی و تبلیغ آثار خود را نداشتند؛ بنابراین بهترین کار این بود که برای حفظ آرامش تماشاگران و ایجاد شرایط مناسب برای اطلاع‌رسانی و تبلیغ گروه‌های نمایشی، چند روزی اجراها را تعطیل کنیم تا وضعیت بهتری ایجاد شود. تعطیلی تئاتر شهر تنها به این دلیل بوده و معنای دیگری ندارد.

برنامه می‌افزایند که از میان نمونه‌های کم‌شمار آن می‌توان به حضور اصغر توسلی تهیه‌کننده و کارگردان فصول دوم و سوم سریال پربیننده و محبوب «روزگار جوانی» در لوکیشن خاطره‌انگیز ساختمان محل ضبط این سریال اشاره کرد.

کلیدخوردن ساخت این برنامه‌ها که مخاطب را با روند دشوار تولید آثار نمایشی آن‌هم با وجود محدودیت‌های فراوان مالی، اداری، عرفی و … کشور ما آشنا می‌کند، بی‌گمان مدیون خلاقیت و همت ناهید دل‌آگاه از مستندسازان برجسته کشور است که از ترکیب یک ایده بگر، یک انگیزه بالا و البته ارتباط کاری گسترده‌اش با سینماگران و سریال‌سازان داخلی کمک گرفت تا مخاطبان علاقه‌مندتر حوزه نمایش با پیچ و خم‌ها و ریزه‌کاری‌های گسترده مراحل تولید این آثار آشنا شوند. مجموعه ارزشمند «یک فیلم، یک تجربه» که حدود سه سال پیش از

دوربین برنامه قرار گرفته و در مورد مراحل مختلف ساخت کار از

طرح اولیه تا تصویب، پیش‌تولید و نهایتاً ساخت و پخش سریال حرف‌های جالبی می‌زند که تا پیش از آن کمتر شنیده یا خوانده شده است. در لابه‌لای این بخش‌های گفت‌وگومحور هم تصاویری

از پشت‌صحنه‌های مرتبط با موضوع مورد صحبت یا دقایقی از خود مجموعه‌کنجاند می‌شود تا برنامه از حالت یکنواختی خارج شده و پر جذابیت رسانه‌ای آن افزوده شود. البته در برخی از این سری برنامه‌ها هم که احتمالاً بودجه بیشتری برای ساخت آنها در نظر گرفته شده یا سازندگان پیگیرتر و باانگیزه‌تری دارند، تیم تولید برنامه بسا کارگردان و یکی از بازیگران نقش‌های اصلی کار به لوکیشن‌ها یا شهرک سینمایی محل ضبط سریال مدنظر رفته و با یادآوری خاطرات روزهای ساخت مجموعه در فضایی که حس نوستالژیک‌تری به بیننده انتقال می‌دهد، بر جذابیت

هم اجازه نمی‌دهد جدول اجراها را دستخوش تغییراتی جدی کند. طاهری اضافه می‌کند: نظر شخصی من این است که از اجرای هر گروه نمایشی دو، سه روزی کم شود تا گروه‌ها کمتر متضرر شوند.

او خاطر نشان می‌کند: مسئله فقط جدول نیست. موضوع اینجاست که اغلب

بازیگران به‌جز تئاتری‌ها در پروژه‌های سینمایی و سریال‌های تلویزیونی یا شبکه نمایش خانگی هم فعالیت می‌کنند و برای تغییر جدول، باید برنامه بازیگران هر یک از اجراها را در نظر داشته باشیم. به‌عنوان نمونه بعد از اجرای نمایش «پدر» در تالار اصلی تئاتر شهر، نمایش «گالیله» با بازی فرهاد آبیض در این تالار نوبت اجرا دارد. آقای آبیض بعد از اجرای این نمایش برای حضور در پروژه‌های تصویری متعدد شده است؛ بنابراین اگر برنامه را خیلی جابه‌جا کنیم، ایشان به تعهد خود نمی‌رسد. این یک نمونه مثال است و نشان می‌دهد دست ما برای تغییرات زیاد، باز نیست. این‌مدیر هنری تأکید می‌کند که تا یکی، دو روز آینده، به راهکاری اجرایی برای حل این مشکل خواهند رسید. او همچنین درباره ازسرگیری اجراهای مجموعه تئاتر

^[1] علیرضا رئیس‌ان عموماً در تمام سال‌های حضورش در سینما تلاش کرده تا دغدغه‌هایش را به تصویر بکشد و نگران فاصله طولانی که بین ساخته‌های سینمایی‌اش ایجاد می‌شود، نیست